

**Duszpasterskie towarzyszenie
narzeczonym i młodym małżonkom
w Kościele katolickim według najnowszego dokumentu
Dykasterii ds. Świeckich, Rodziny i Życia
na tle dotychczasowej praktyki duszpasterskiej
i dokumentów Magisterium¹**

The Pastoral Accompaniment of fiancées and young marriages
in the Catholic Church in the light of the new document
of the Dicastery for Laity, Family in Life,
presented against the backdrop of former pastoral practice
and documents of Magisterium

PAWEŁ GAŁUSZKA

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Polska
pawel.galuszka@upjp
<https://orcid.org/0000-0001-8524-2997>

MAGDALENA DEJ

Wydział Duszpasterstwa Rodzin Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Polska
m.dej@diecezja.pl; magdadej@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6258-7199>

Abstract: The purpose of this article is to reflect on the pastoral accompaniment of those preparing for marriage in the Catholic Church proposed in the latest document *Catechumenal Pathways for Married Life* presented in 2023 by the Dicastery for Laity, Family and

¹ Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu (Doskonała Nauka wsparcie Konferencji Naukowych) Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „II Kongres dla Małżeństwa i Rodziny” nr projektu DNK/SP/556901/2022, kwota dofinansowania 110 000zł, całkowita wartość projektu 165 800 zł.

Life. It was done against the background of previous Magisterium documents and pastoral practice in the preparation for the sacrament of marriage over the last century. In order to achieve this aim, the documents of the universal Church and the documents of the Polish Episcopal Conference dealing with this issue have been analysed, as well as the statements of individual popes. The Second Vatican Council brought a significant change in the view on the sacrament of marriage. A consequence of the Council's reflection were the later guidelines on the manner of preparation of fiancées contained in John Paul II's exhortation *Familiaris consortio*. The most recent document of the Dicastery for Laity, Family and Life, written after the publication of Pope Francis' exhortation *Amoris laetitia*, proposes significant changes in the accompaniment of fiancées and young married couples. According to the guidelines of the document, this should be carried out through the path of catechumenal initiation, the first aim of which is to bring the engaged couples closer to the Church and to awaken their faith, and only the second is direct preparation for marriage.

Keywords: preparation for the sacrament of marriage; engaged couples; pastoral care of families; accompaniment; catechumenal path

Abstrakt: Przedmiotem artykułu jest refleksja nad duszpasterskim towarzyszeniem osobom przygotowujących się do zawarcia ślubu w Kościele katolickim proponowanym w najnowszym dokumencie *Drogi wtajemniczenia katechumenalnego do życia małżeńskiego* z 2023 r. Dokonana ona została na tle dotychczasowych dokumentów Magisterium oraz praktyki duszpasterskiej w zakresie przygotowania do sakramentu małżeństwa na przestrzeni ostatniego stulecia. Dla zrealizowania tak postawionego celu przeprowadzono analizę dokumentów Kościoła powszechnego, a także dokumentów Konferencji Episkopatu Polski odnoszących się do tego zagadnienia, przeanalizowano ponadto wypowiedzi poszczególnych papieży. Sobór Watykański II przyniósł istotną zmianę w spojrzeniu na sakrament małżeństwa. Konsekwencją refleksji soborowej były późniejsze wytyczne dotyczące sposobu przygotowania narzeczonych zawarte w adhortacji *Familiaris consortio* Jana Pawła II. Najnowszy dokument Dykasterii ds. Świeckich, Rodziny i Życia powstały po publikacji adhortacji *Amoris laetitia* papieża Franciszka proponuje zmiany w towarzyszeniu narzeczonym i młodym małżonkom. W myśl założeń tego dokumentu powinno być ono realizowane poprzez drogę wtajemniczenia katechumenalnego, której pierwszym celem jest przybliżenie narzeczonych do Kościoła i rozbudzenie wiary, a dopiero drugim pośrednie przygotowanie do ślubu.

Słowa kluczowe: przygotowanie do sakramentu małżeństwa; narzeczeni; duszpasterstwo rodzin; towarzyszenie; droga katechumenalna

Wstęp

Małżeństwo jako wyłączny związek mężczyzny i kobiety, mający swe źródło w prawie naturalnym jest rzeczywistością, której początków nie sposób umieścić w konkretnym punkcie czasowym; stoi ona u zarania dziejów ludzkich.

Wraz z przyjściem Chrystusa podniesione zostało do rangi sakramentu, przez co rozumie się, że miłość małżonków chrześcijańskich włączana jest w miłość Bożą oraz „doznaje wzbogacenia przez odkupieńczą moc Chrystusa i zbawczą działalność Kościoła” (Sobór Watykański II 1965, 48). Sakramentalny związek mężczyzny i kobiety to typ oblubieńczej relacji Chrystusa do Kościoła (Jan Paweł II 1988, 52). Ten niezwykły wymiar sakramentalny małżeństwa przez kolejne wieki chrześcijaństwa był przedmiotem refleksji teologicznej i duszpasterskiej, której ożywienie obserwuje się zwłaszcza w XX i XXI wieku.

W refleksję tę wpisuje się nauczanie papieża Franciszka, który 8 października 2013 roku ogłosił decyzję o zwołaniu Synodu o rodzinie. Nowością był fakt, że synod odbył się w dwóch etapach: w roku 2014 jako synod nadzwyczajny, a w roku 2015 – zwyczajny. Dnia 19 marca 2016 roku papież Franciszek podpisał posynodalną adhortację *Amoris laetitia*. Pięć lat po publikacji tego dokumentu decyzją Franciszka w całym Kościele obchodzony był Rok Rodziny *Amoris laetitia*, którego celem było przede wszystkim zaproszenie do refleksji na tematy zawarte w adhortacji, a także ożywianie duszpasterstwa rodzin. Jednym z owoców tego roku są wytyczne Dykasterii ds. Świeckich, Rodziny i Życia dotyczące nowej propozycji towarzyszenia narzeczonemu i młodemu małżonkom w postaci *Drogi wtajemniczenia katechumenalnego do życia małżeńskiego*.

Celem artykułu jest przedstawienie oraz analiza tego dokumentu, zmierzająca do prezentacji wniosków dotyczących przygotowania narzeczonych do zawarcia sakramentu małżeństwa oraz towarzyszenia im u początku tej drogi. Jest to szczególnie istotne w kontekście rozpoczętej w polskim środowisku dyskusji nad narzeczeństwem i początkami życia małżeńskiego, jaka odbyła się podczas II Międzynarodowego Kongresu dla Małżeństwa i Rodziny: *Małżeństwo – wybór czy dar?*, w dniach 17-19 listopada 2022 roku.

Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej prześledzono szereg dokumentów, przede wszystkim posoborowych, począwszy od *Familiaris consortio*, poprzez publikowane w czasie pontyfikatu Jana Pawła II, następnie także wypowiedzi papieża Benedykta, aż po najnowsze publikacje papieża Franciszka. Są one bezpośrednim tłem dla wspomnianych już wytycznych. Druga część artykułu poświęcona jest natomiast analizie dokumentu *Drogi wtajemniczenia katechumenalnego do życia małżeńskiego*, który proponuje najwięcej zmian w praktyce towarzyszenia narzeczonemu w ich przygotowaniu do zawarcia związku małżeńskiego od czasów wytycznych bazujących na *Familiaris consortio*.

I. Przygotowanie do sakramentu małżeństwa w dokumentach Magisterium Kościoła

Koniec XIX wieku i kolejne lata były czasem wzmożonego namysłu nad małżeństwem w Kościele katolickim. Jego przejawem były dokumenty Magisterium odnoszące się do tego tematu; począwszy od encykliki papieża Leona XIII *Arcanum fidei* (Encyklika Ojca Świętego Leona XIII o małżeństwie chrześcijańskim) z 1880 roku, poprzez encyklikę Piusa XI *Castii connubii* z 1930 roku o małżeństwie chrześcijańskim, aż po czas Soboru Watykańskiego II i dokumenty będące efektem refleksji soborowej na temat małżeństwa i rodziny. Obrady soborowe zaowocowały pogłębioną refleksją nad istotą małżeństwa, jego celami i rolą w Kościele. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* z 1965 roku poświęca kilka punktów małżeństwu i rodzinie (nr 47-52), zwracając uwagę na godność małżonków, wyjątkowość ich relacji, która opiera się na odniesieniu do Boga. Ojcowie soborowi w *Gaudium et spes* stwierdzają wręcz, że sakrament niejako uświęca małżonków: „Dlatego osobny sakrament umacnia i jakby konsekruje małżonków chrześcijańskich do obowiązków i godności ich stanu” (Sobór Watykański II 1965, 48). Ważnym kontekstem dla tej wypowiedzi są stwierdzenia innej konstytucji *Vaticanum II*, która przyniosła istotną aktualizację, jeśli chodzi o rolę osób świeckich w Kościele. W konstytucji *Lumen gentium* z 1964 roku zawarta została myśl, że powołanie do świętości ma charakter uniwersalny (Sobór Watykański II 1964, 39).

Zwrócenie uwagi na powszechne powołanie do świętości było ważnym krokiem w postrzeganiu małżeństwa chrześcijańskiego. Uzupełnieniem konstytucji soborowej w tym zakresie były inne dokumenty Magisterium, takie jak Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolorum actuositatem* z 1965 roku, a także późniejsza adhortacja Jana Pawła II z 1988 roku o powołaniu i misji świeckich w Kościele i świecie *Christifidelis laici*. W dokumentach podkreśla się, że związek małżeński to podstawa społeczności ludzkiej i ma szczególną doniosłość dla Kościoła. W dekrecie ojcowie soborowi, wśród różnych form apostołstwa dla rodzin, wyszczególnili m.in. „pomaganie narzeczonym, by lepiej przysposobili się do małżeństwa, udział w katechizacji, wspieranie małżonków i rodzin przeżywających trudności materialne lub moralne” (Paweł VI 1965, 11).

Wojciech Zyzak w swej pracy na temat duchowości laikatu oraz powszechnego powołania do świętości podkreśla potrójny wymiar relacji, w jakie angażuje się człowiek: do Boga, do wspólnoty ludzkiej i do świata. Znajduje on swoją specyficzną realizację w każdym stanie i powołaniu, także w powołaniu małżeńskim. Pojmowana w ten sposób wizja miejsca poszczególnych stanów w Kościele, powołanych do potrójnej relacji, różni się zasadniczo od ujęcia dominującego przed *Vaticanum II*, w którym obowiązywał klasyczny obraz

oparty na dwubiegowości, w którym świecki jawił się jako człowiek do-
czesności, w przeciwieństwie do kapłana należącego do sfery kościelnej. Jak
zauważa W. Zyzak: „W tej wizji zadaniem duchownego jest celebrowanie liturgii
i formacja chrześcijan, a zadaniem świeckich jest przemienianie świata” (Zy-
zak 2008, 25-26).

Na zasadniczą zmianę, jaka dokonała się w spojrzeniu na osoby świeckie,
także na małżeństwo chrześcijańskie, w dokumentach soborowych, a co za
tym idzie, całym posoborowym nauczaniu Kościoła, wpływ miały prądy in-
telektualne, które w tym czasie żywo obecne były w Kościele. Ujawniło się
wówczas znaczące oddziaływanie personalizmu chrześcijańskiego, którego
przedstawicielami byli tacy myśliciele jak Detrich von Hildebrand czy Ka-
rol Wojtyła. Czołową pozycją poświęconą tematyce małżeńskiej jest książka
Hildebranda *Istota miłości*. Prace nad nią rozpoczęły się w roku 1958, jednak
publikacja jej pierwszego wydania miała miejsce dopiero w 1971 roku, a więc
już po Soborze (Hildebrand 2021, 23). We wstępie do ostatniego wydania
z 2021 roku J. Crosby wskazuje, że po opublikowaniu uznana została za „naj-
bardziej doniosły wkład w dziedzinę fenomenologii miłości od czasu ukazania
się w roku 1913 rozprawy Maxa Schelera o miłości – *Istota i formy sympatii*”
(Hildebrand 2021, 23-24). Fenomenologiczna analiza różnych wymiarów
miłości prowadzi Hildebranda do stwierdzenia, że miłość stanowi „ponad-od-
powiedź na wartość”. Opisując relację małżeńską, określa ją jako „wzniosłą
miłość”, której celem i zadaniem jest nie tylko prokreacja, ale także jedno-
czenie małżonków (Hildebrand 2021, 23). Poglądem tym wyprzedza o deka-
dę stwierdzenia, jakie znalazły się w encyklice *Humanae vitae* Pawła VI na
temat podwójnej – jednoczącej i prokreacyjnej – funkcji aktu małżeńskiego.
Znamienne, że po opublikowaniu dokumentu w 1968 roku i wzmożonej kryty-
ce, jaka napłynęła z wielu środowisk, to właśnie D. von Hildebrand był jedną
z pierwszych osób, które stanęły w obronie *Humanae vitae* (Hildebrand 1969).

Intelektualny wpływ Karola Wojtyły na kształt dokumentów *Vaticanum II*
nie podlega obecnie dyskusji. Szeroko temat ten przedstawia R. Skrzypczak
w książce poświęconej aktywności Karola Wojtyły na Soborze Watykań-
skim II (Skrzypczak 2020). Filozoficzny namysł Wojtyły nad ludzką miłością
wyraźnie poprzedzał obrady soborowe, o czym świadczy publikacja najważ-
niejszego dzieła filozoficznego Wojtyły analizującego miłość w ujęciu etycz-
nym – książki *Miłość i odpowiedzialność*, której pierwsze wydanie ukazało
się w 1960 roku (Wojtyła 1960). Powstała ona na podstawie wykładów z etyki
prowadzonych przez Wojtyłę na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w la-
tach 50. XX wieku.

Praca intelektualna obu myślicieli – zarówno Hildebranda, jak i Wojtyły –
miała wpływ na przesunięcie akcentów z postrzegania małżeństwa w Kościele
katolickim i odejścia od ujęcia biologiczno-naturalistycznego, z nadrzędną

rolą funkcji prokreacyjnej, w kierunku ujęcia personalistycznego, z równorzędną rolą funkcji jednoczącej. Szersze omówienie tematu celów i obowiązków małżeństwa w ujęciu przedsoborowym znaleźć można w książce P. Gałuszki (Gałuszka 2017, 43).

Szczególne role Wojtyły uwidoczniła się zwłaszcza w odniesieniu do treści encykliki *Humanae vitae*. Ocenia się, że bardzo duży wkład w ostateczny kształt dokumentu wniosła grupa teologów krakowskich, których prace nadzorował bezpośrednio Karol Wojtyła, zainspirowany członkostwem w Papieskiej Komisji ds. Rodziny i Kontroli Urodzeń (w 1966 r.; Gałuszka 2017, 222). Zespół krakowski w składzie: bp Stanisław Smoleński, ks. prof. Jerzy Bajda, o. prof. Tadeusz Ślipko, o. prof. Stanisław Podgórski, ks. prof. Juliusz Turowicz, o. prof. Karol Meissner, tworzyła nieformalną grupę ekspercką zgromadzoną przy metropolice. Efektem prowadzonych przez nich prac było opracowanie tzw. *Memoriału krakowskiego* – dokumentu przekazanego papieżowi Pawłowi VI w lutym 1968 roku, który – jak ocenia się z perspektywy opublikowanego tekstu encykliki *Humanae vitae*, miał wpływ na jej ostateczny kształt (Gałuszka 2017, 222-276). Władysław Gasidło w jednej ze swych prac stwierdza: „Warto również zaznaczyć, że Ojciec Święty Paweł VI przyjmował z wielkim uznaniem to zaangażowanie kardynała z Krakowa, czego dowodem jest przyjęcie jego wprowadzenia do watykańskiego wydania encykliki *Humanae vitae*” (Gasidło 1988, 68).

Wybór Karola Wojtyły na papieża zaowocował jego dalszą pracą intelektualną i duszpasterską na polu tematyki małżeńskiej i rodzinnej. Wygłoszony w pierwszych latach pontyfikatu podczas śródowych audiencji ogólnych (5 IX 1979 – 2 IV 1980; 11 XI 1981 – 9 II 1983; 23 V – 28 XI 1984) cykl tzw. katechez śródowych znany w formie opublikowanej pod tytułem *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich* (Jan Paweł II 1986), jest wykładnią teologii ciała – znaku rozpoznawczego pontyfikatu Jana Pawła II. Zawarta w dziele chrześcijańska wizja miłości oblubieńczej, także w jej wymiarze seksualnym, jest efektem wieloletniej refleksji Karola Wojtyły/Jana Pawła II nad małżeństwem chrześcijańskim w ujęciu antropologiczno-biblijnym oraz dojrzałym owocem tego namysłu.

W tym samym okresie opublikowany zostaje jeden z najważniejszych dokumentów jego pontyfikatu odnoszący się do małżeństwa i rodziny – adhortacja *Familiaris consortio* (1981). Powstała ona jako podsumowanie prac synodu biskupów, który odbył się w Rzymie w okresie 26 września – 25 października 1980 roku poświęconego zadaniom rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym. Treść tego dokumentu oraz jego struktura wyznaczyły ramy duszpasterstwa rodzin w Kościele powszechnym na kolejne dekady i aktualne są w praktyce duszpasterskiej aż do dnia dzisiejszego. Bardzo często sam Jan Paweł II nawiązywał do treści tego dokumentu podczas swojego pontyfikatu,

czego istotnym przykładem jest jego *List do rodzin* (Jan Paweł II 1994), napisany z okazji ogłoszenia z inicjatywy ONZ w 1994 roku Międzynarodowego Roku Rodziny.

Istotne *novum Familiaris consortio* stanowi część czwarta dokumentu poświęcona duszpasterstwu rodzin, w tym przygotowaniu do sakramentu małżeństwa. W pkt. 66 zawarte są następujące stwierdzenia: „Bardziej niż kiedykolwiek, w naszych czasach konieczne jest przygotowanie młodych do małżeństwa i życia rodzinnego [...]. Dlatego Kościół winien popierać lepsze i intensywniejsze programy przygotowania do małżeństwa, ażeby wyeliminować, na ile to możliwe, trudności, z którymi boryka się tyle małżeństw, a bardziej jeszcze po to, aby stworzyć pozytywne warunki do powstawania i dojrzewania udanych małżeństw. Przygotowanie do małżeństwa należy pojmować i urzeczywistniać jako proces stopniowy i ciągły. Składa się ono z trzech podstawowych etapów, którymi są: przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie” (Jan Paweł II 1981, 66).

Fragment ten jest podstawą do rozwijanych w Kościołach partykularnych programów przygotowania do sakramentu małżeństwa, których uszczegółowienie pozostaje w gestii poszczególnych Konferencji Episkopatów, poprzez wydanie odpowiednich dokumentów (dyrektorów duszpasterstwa rodzin), które określać powinny szczegółowy zakres, czas trwania i metody tego przygotowania. Program uwzględniać powinien równowagę pomiędzy aspektami „doktrynalnym, pedagogicznym, prawnym i medycznym – dotyczącymi małżeństwa i taką nadać im strukturę, ażeby przygotowujący się do małżeństwa, obok pogłębienia intelektualnego, poczuli się zachęcani do żywego włączenia się we wspólnotę kościelną” (Jan Paweł II 1981, 66). Wprowadzony przez Jana Pawła II podział na przygotowanie bliższe, dalsze i bezpośrednie; w Polsce uszczegółowiony przez *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* w 2003 roku (Konferencja Episkopatu Polski 2003), określił ramy pracy duszpasterskiej z narzeczonymi.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że aż do momentu ukazania się *Familiaris consortio* nie istniał żaden dokument Magisterium, który tworzyłby ujednoczoną podstawę przygotowania do sakramentu małżeństwa na poziomie całego Kościoła powszechnego. Regulacje te odbywały się w ramach poszczególnych Kościołów partykularnych. W Polsce pierwszym dokumentem tego rodzaju była *I Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i duszpasterstwa rodzin* z 1969 roku podpisana przez prymasa Polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego. W dokumencie zapisano, że ma to być: „jedno z pierwszych ogniw przeobrażenia nowoczesnego duszpasterstwa pod kątem jego zainteresowań rodziną w duchu wskazań Soboru Watykańskiego II” (Konferencja Episkopatu Polski 1969, IV.3). W *Instrukcji* nie ma bezpośredniego odniesienia do sposobu przygotowania do sakramentu małżeństwa, a zdecydowanie więcej uwagi poświęca się działaniom

poradni życia rodzinnego, w duchu wskazań wynikających z opublikowanej rok wcześniej encykliki *Humanae vitae*. Kolejne dokumenty tej rangi – tj. *Instrukcje* KEP – ukazywały się w latach: 1975 oraz 1989. *Instrukcja* z 1975 roku podkreśla przede wszystkim wymiar sprawowania liturgii w związku z wprowadzeniem nowego obrzędu sakramentu (Konferencja Episkopatu Polski 1975). Dopiero ostatnia z wymienionych kładzie mocny akcent na potrzebę przygotowania narzeczonych, dokonując rozróżnienia na przygotowanie dalsze, bliższe i bezpośrednie zgodnie z wytycznymi adhortacji *Familiaris consortio* (Konferencja Episkopatu Polski 1989, 7-28). *Instrukcja* z 1989 roku, obowiązująca przez trzy dekady, w ostatnim czasie została znowelizowana poprzez przyjęcie w 2019 roku *Dekretu ogólnego Konferencji Episkopatu Polski o przeprowadzaniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego* (Konferencja Episkopatu Polski 2019a). Zastąpił on zapisy dotychczasowego dokumentu w części dotyczącej prawno-kanonicznego wymiaru przygotowania narzeczonych. Z kolei w wymiarze przygotowania duszpasterskiego obowiązujące wciąż pozostają wytyczne zawarte w *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* z 2003 roku, a także w dokumencie Rady ds. Rodziny pt. *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie* z roku 2009 (Konferencja Episkopatu Polski 2009), o czym informuje komunikat KEP (Konferencja Episkopatu Polski 2019b). Ponadto ważnym dokumentem, który stoi u podstaw obecnie istniejącego procesu przygotowania do sakramentu małżeństwa, będącym jednocześnie punktem odniesienia dla *Dyrektorium* jest *Przygotowanie do Sakramentu Małżeństwa* Papieskiej Rady ds. Rodziny z 1996 roku (Papieska Rada ds. Rodziny 1996). Opublikowany dwa lata po *Familiaris consortio* nowy *Kodeks prawa kanonicznego*, który zastąpił analogiczny dokument z 1917 roku i obowiązuje do dnia dzisiejszego, potwierdza zalecenia adhortacji, jeśli chodzi o konieczność właściwego przygotowania narzeczonych do sakramentu małżeństwa (*Kodeks prawa kanonicznego* 1983, 1063).

Z powyższej prezentacji dokumentów Kościoła powszechnego i Kościoła partykularnego w Polsce wynika, że w zasadzie od momentu pontyfikatu Jana Pawła II nie dokonała się żadna istotna modyfikacja w zakresie sposobu przygotowania do sakramentu małżeństwa na poziomie wytycznych kościelnych.

Papież Benedykt XVI w trakcie swojego stosunkowo krótkiego pontyfikatu w publicznych wypowiedziach i wystąpieniach podejmował zagadnienie przygotowania do małżeństwa. Ważna jest zwłaszcza wypowiedź skierowana do Członków Trybunału Roty Rzymskiej z 2011 roku (Benedykt XVI 2011). W wystąpieniu tym Benedykt kreśli relacje pomiędzy aspektem prawnym a duszpasterskim, jakie obecne są w dyskusji posoborowej na temat małżeństwa. Na początku podkreśla, że wymiar prawny i wymiar duszpasterski w spojrzeniu na małżeństwo tylko z pozoru są wobec siebie opozycją. Zaznacza, za Janem Pawłem II, że ich wzajemna harmonia wynika z jednakowego

celu, jakim jest zbawienie dusz. Benedykt zwraca uwagę, że w ramach istniejących kursów przedmażeńskich bardzo mało miejsca poświęca się aspektom prawnym, jakoby stanowić miały one obszar zarezerwowany wyłącznie dla ekspertów. Dodatkowo zauważa, że pewne prawne elementy bezpośredniego przygotowania, takie jak badanie stron w trakcie rozmowy kanoniczno-duszpasterskiej czy też zapowiedzi, błędnie postrzegane są wyłącznie w kategoriach formalności, która zawęzać miałyby perspektywę małżeństwa naturalnego. Odwołuje się do wniosków sformułowanych po Synodzie Biskupów na temat Eucharystii, w których znalazły się zalecenia poświęcenia jak największej uwagi duszpasterskiej osobom przygotowującym się do małżeństwa (Benedykt XVI 2007, 29). Sprawa odpowiedniego przygotowania do zawarcia ważnego małżeństwa jest podkreślana w przemówieniu Benedykta jako jedna z fundamentalnych kwestii, która powinna leżeć na sercu osobom odpowiedzialnym za posługę duszpasterską dla narzeczonych.

Encyklika *Amoris laetitia* papieża Franciszka ukazała się w 2016 roku jako owoc synodu biskupów poświęconego małżeństwu i rodzinie, który odbył się w Rzymie w latach 2014-2015. Pośród wielu podjętych zagadnień poświęca również miejsce towarzyszeniu narzeczonym w przygotowaniu do małżeństwa, a także towarzyszenia młodym małżonkom w pierwszych latach po ślubie (Franciszek 2016, 206). Dokument papieski nawiązuje do *Familiaris consortio*, uwzględniając potrzebę zaangażowania duszpasterskiego w przygotowanie do sakramentu małżeństwa i podkreślając jego etapowość. Jednocześnie aktualizuje wymogi tego towarzyszenia o wymiar ewangelizacyjny i bardzo wyraźnie zarysowującą się współcześnie potrzebę głoszenia kerygmatu. Praktyczne wskazówki duszpasterskie dla Kościołów partykularnych wynikające z adhortacji zawarte zostały w dokumencie Dykasterii ds. Świeckich Rodziny i Życia z 2023 roku. Dokument ten wprowadza pewne istotne zmiany w sposobie przygotowania do małżeństwa sakramentalnego w stosunku do obowiązującego obecnie stanu prawnego i praktyki duszpasterskiej. Zostanie on omówiony w dalszej części artykułu.

2. Towarzystwo narzeczonym i małżonkom według najnowszego dokumentu Dykasterii ds. Świeckich, Rodziny i Życia (dokument *Droga wtajemniczenia katechumenalnego dla życia małżeńskiego*)

Papież Franciszek we wprowadzeniu do *Drogi wtajemniczenia katechumenalnego dla życia małżeńskiego* nawiązuje do nr. 66 adhortacji *Familiaris con-*

sortio, w której znalazło się stwierdzenie o konieczności właściwego przygotowania młodych do małżeństwa i życia rodzinnego (Jan Paweł II 1981, 66). Wyciąga stąd wniosek, że tak jak w przypadku przygotowania do sakramentu chrztu, katechumenat jest elementem przygotowania do sakramentu, tak również przygotowanie do małżeństwa powinno być integralną częścią całego procesu (Franciszek 2017). W jego wypowiedzi poprzedzającej ukazanie się dokumentu Dykasterii, skierowanej do Trybunału Roty Rzymskiej z 2017 roku, zwraca uwagę, że doświadczenia wiary osób przygotowujących się do zawarcia małżeństwa są bardzo zróżnicowane; są wśród narzeczonych zarówno osoby o pogłębionym życiu religijnym, jak i dalekie od wiary lub o małej wierze (Franciszek 2017).

Przedkładając Kościołowi powszechnemu dokument Dykasterii, we wprowadzeniu Franciszek zauważa: „Kościół jest matką, a matka nie faworyzuje żadnego ze swych dzieci. Nie traktuje ich nierówno, ale wobec wszystkich jest tak samo opiekuńcza, równie uważna, poświęca im tyle samo czasu. Poświęcanie czasu to wyraz miłości: jeśli nie poświęcamy komuś czasu, to znak, że nie kochamy tej osoby. Często przychodzi mi na myśl, gdy rozmyślam o tym, że Kościół poświęca wiele czasu – kilka lat – na przygotowanie do kapłaństwa czy też do życia zakonnego. Równocześnie jednak poświęca niewiele czasu – zaledwie kilka tygodni – tym, którzy przygotowują się do małżeństwa. Podobnie jak kapłani i osoby konsekrowane, tak też małżonkowie są dziećmi matki-Kościola i tak duża różnica w ich traktowaniu nie jest właściwa” (Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia 2023, 7).

Dokument wyróżnia trzy główne fazy przygotowania, które dodatkowo dzielą się na kilka etapów szczegółowych. Pierwszą z nich jest tzw. faza przedkatechumenalna, odpowiadająca temu, co w *Familiaris consortio* określane jest przygotowaniem dalszym. Jest to zatem czas obejmujący całe życie dzieci i młodych ludzi, aż do momentu świadomej decyzji o chęci wejścia w związek małżeński czy – mówiąc szerzej – o wyborze powołania stanu. Pod względem celów i charakterystyki tego etapu znacząco nie różni się on od dotychczasowego sposobu formacji. Zakłada wychowanie dzieci i młodzieży do wzajemnego szacunku i zrozumienia, czym jest godność osoby ludzkiej, oraz uświadomienie roli sfery seksualnej w życiu człowieka. Jest to również czas właściwy do wprowadzania młodych ludzi w sferę życia duchowego, a także odpowiedniego kształtowania relacji rówieśniczych, w tym relacji przyjaźni i miłości. Małżeństwo lub wybór stanu konsekrowanego należy przedstawiać młodzieży jako kontynuację ścieżki, na którą każdy chrześcijanin wchodzi wraz z przyjęciem sakramentu chrztu świętego.

Drugą fazą wyróżnioną w dokumencie jest tzw. faza pośrednia, która nie ma swojego odpowiednika w *Familiaris consortio*. W założeniu trwać ma ona od kilku tygodni do kilku miesięcy, w zależności od stopnia pogłębienia życia

religijnego osób pragnących wejść na drogę katechumenatu. Polega na przyjęciu tych osób do parafialnej grupy animacyjnej, za którą odpowiedzialna jest para świeckich małżonków, a także – o ile istnieje taka możliwość – również kapłan. Rolą osób odpowiedzialnych za grupę ma być rozeznanie, jakie są prawdziwe intencje młodych, a także stopień pogłębienia ich życia religijnego. Na tym etapie szczególna uwaga skupia się na osobach oddalonych od Kościoła, dla których niezbędne jest głoszenie kerygmatu, a także na parach mieszkających ze sobą przed ślubem. Czas ten w założeniu służyć ma rozbudzeniu gotowości do wewnętrznego nawrócenia w przypadku tych osób, które takiego nawrócenia potrzebują. Ma ono realizować się już w kolejnym etapie, tj. po wejściu na drogę katechumenatu.

Fazę pośrednią kończy obrzęd wprowadzenia w fazę katechumenalną. Może ona odbywać się w formie bardziej uroczystej, np. w trakcie niedzielnej Eucharystii, lub też w sposób bardziej intymny, w obrębie grupy nowych katechumenów.

Faza katechumenalną następującą po obrzędzie wprowadzenia dzieli się na dwa etapy: przygotowanie bliższe i bezpośrednie, czym bezpośrednio nawiązuje do obowiązujących dziś etapów. Zadaniem przygotowania bliższego, w założeniu trwającego około roku, jest z jednej strony pogłębienie życia religijnego pary oraz jej przybliżenie do wspólnoty Kościoła, a z drugiej – podjęcie tematów, które dotyczą sfery psychologicznej i emocjonalnej. Ma on zatem służyć zbliżeniu narzeczonych do Boga i do siebie nawzajem.

Etap ten powinien kończyć się obrzędem zaręczyn przebiegającym według lokalnych zwyczajów oraz z uwzględnieniem preferencji narzeczonych, w porozumieniu z kapłanem oraz członkami grupy animacyjnej.

Kolejny, kilkumiesięczny etap przygotowania bezpośredniego poprzedza obrzęd zawarcia sakramentu małżeństwa. Polegać ma on na przypomnieniu treści przekazanych w ramach poprzednich kroków, a także doktrynalnych, moralnych i duchowych aspektów zaślubin. Ważne jest również wyjaśnienie narzeczonym treści zawartych w kanonicznym protokole przedślubnym. Okres ten ma służyć ponadto przygotowaniu na poziomie duchowym i liturgicznym. Dokument proponuje, by etap ten kończył się krótkim obrzędem przygotowania do zawarcia małżeństwa, który miałby odbyć się na kilka dni przed ślubem.

Ceremonia zaślubin stanowi centralny punkt procesu omawianej ścieżki katechumenalnej, jednak jej nie kończy. Najnowsza propozycja zakłada bowiem dodatkowy etap: towarzyszenie parze w pierwszych latach życia małżeńskiego, które przewidziane jest na czas około 2-3 lat. Jego celem jest objęcie wsparciem młodych małżonków, by w początkowym etapie wspólnego życia nie byli pozostawieni sami. Towarzyszenie realizowane ma być zwłaszcza w odniesieniu do takich tematów jak: budowania relacji z Chrystusem na

podstawie życia sakramentalnego, kształtowanie właściwych relacji małżeńskich, kwestii związanych z życiem w sferze seksualnej, płodności, przekazywania życia, wychowania dzieci, stawiania czoła kryzysom, a także angażowania się w misję w społeczeństwie.

3. Najważniejsze zmiany proponowane przez dokument Dykasterii w stosunku do obowiązującego systemu przygotowania

Przedstawiona powyżej propozycja ścieżki katechumenalnej wprowadza szereg nowości w istniejącym sposobie przygotowania, jednocześnie zachowując szereg istniejących już elementów. Zmiany widoczne są zwłaszcza w odniesieniu do takich elementów jak: cele i proponowana tematyka, czas trwania przygotowania, istniejące etapy, obrzędy towarzyszące, a także osoby i grupy odpowiedzialne za proces towarzyszenia.

3.1. Cele i podejmowana tematyka

W najnowszej propozycji Dykasterii uwidacznia się zmiana w sposobie spojrzenia na przygotowanie do sakramentu małżeństwa, jeśli chodzi o cel całego procesu. Cel nadrzędny pozostaje zasadniczo taki sam – przygotowanie dwojga osób do wejścia na ścieżkę wspólnego życia sakramentalnego. Różnica dotyczy jednak założeń wstępnych. W obowiązujących dotychczas dokumentach i wytycznych istniało domniemanie, że o udzielenie sakramentu starają się osoby wierzące, które świadomie wybierają wspólne życie z Bogiem. Praktyka życia bardzo często negatywnie weryfikuje jednak takie założenie, a do ślubu sakramentalnego przygotowują się osoby, które od wielu lat pozostają *de facto* poza wspólnotą Kościoła. Najnowsza propozycja papieża Franciszka uwzględnia ten stan rzeczy. Powołując się na doświadczenie ojców Kościoła i pierwotnych wspólnot chrześcijańskich, autorzy dokumentu przypominają, że „sprawowanie sakramentu musiało być poprzedzone jasnym skierowaniem życia ku chrześcijaństwu” (Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia 2023, 5). Stwierdzają następnie, że „w każdej epoce katechumenat może inspirować do wytyczania nowych dróg odnowy wiary, jako że proponuje on taki styl towarzyszenia – wychowawczy, stopniowy i zrytualizowany – który zawsze pozostaje skuteczny. W szczególności katechumenat małżeński nie ma być zwykłą katechezą ani przekazywaniem doktryny, ale zmierzać ku temu, by między małżonkami wybrzmiewała tajemnica łaski sakramentu: aby żywa była obecność Chrystusa z nimi i między nimi” (Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia 2023, 5).

Nowością nowego sposobu przygotowania nie są zatem tematy szczegółowe, które pojawiać mają się w ramach katechezy, z zakresu teologii małżeństwa i rodziny, płodności, przekazywania życia, wzajemnej komunikacji i szeregu szczegółowych zagadnień. W tym względzie nauczanie Kościoła pozostaje niezmiennie i ma być ono przekazane narzeczonym. Zmiana polega na stwierdzeniu potrzeby wprowadzenia przyszłych małżonków na ścieżkę refleksji nad własną wiarą. W zakresie celów przygotowania pierwszeństwo ma zatem osobiste nawrócenie narzeczonych, a czasem wręcz przyjęcie wiary po raz pierwszy. Dopiero ten proces rozpocząć może świadomą decyzję o małżeństwie sakramentalnym i realizację poszczególnych punktów katechizacji. Taka kolejność pozwala na zrozumienie, czym sakrament małżeństwa jest w swej istocie.

3.2. Czas trwania i etapy przygotowania

Okres przygotowania bliższego rozpoczynający czas katechumenatu małżeńskiego przewidziany jest na około jeden rok. Ma on służyć uczestnictwu w katechezie, która z jednej strony jest czasem pogłębienia życia duchowego i relacji z Bogiem, a z drugiej – właściwego zrozumienia istoty sakramentu małżeństwa. W porównaniu z istniejącym obecnie systemem jest to zasadnicza zmiana, gdyż przygotowanie bliższe rozumiane jest obecnie jako czas katechezy szkolnej dla młodzieży w szkołach ponadpodstawowych. Odbywa się ono zatem nie w odniesieniu dla konkretnych par pragnących zawrzeć ślub, ale skierowane jest do indywidualnych osób. Omawiany dokument przesuwając przygotowanie bliższe na późniejszy okres w życiu, zmienia grupę docelową z młodzieży w ogóle na pary, które planują wspólne życie, dodatkowo skracając czas tego etapu z kilku lat do około jednego roku, a wreszcie znacznie bardziej profiluje tematykę katechezy na sprawy związane z sakramentem małżeństwa i osobistą wiarą. Katechizacja na tym etapie odbywać się ma nie w środowisku szkolnym, lecz w mniejszej grupie osób, które znajdują się na podobnym etapie rozeznawania własnego powołania do życia w małżeństwie.

Następująca po tym faza przygotowania bezpośredniego trwa kilka miesięcy (w praktyce jest ona zbliżona do obecnego czasu przeznaczanego na ten etap²), jednak tematycznie zachodzi tutaj zmiana, gdyż zasadnicza katechizacja przesunięta zostaje do wcześniejszego etapu. W ramach przygotowania bezpośredniego przewidziane jest natomiast jedynie przypomnienie wiedzy

² *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* z 2003 r. w pkt. 27 wskazuje, że zgłoszenie się do kancelarii parafialnej pary, która rozpoczyna okres przygotowania bezpośredniego, może nastąpić najpóźniej na 3 miesiące przed planowaną datą ślubu. W praktyce okres ten jest niewystarczający do realizacji pełnego programu przygotowania i z reguły trwa on dłużej.

zdobytej w czasie katechizacji, a także odpowiednie przygotowanie do dobrego przeżycia celebracji ślubu. W praktyce więc okres przekazywania treści przypisanych obecnie do etapu przygotowania bezpośredniego, który w minimalnym wymiarze ograniczyć się może do trzech miesięcy, w nowej propozycji zająć powinien około dwóch lat.

Przygotowanie bezpośrednie nie kończy procesu formowania ludzi do sakramentu małżeństwa, gdyż po celebracji zaślubin następować ma kolejna faza okresu katechumenatu, tj. etap towarzyszenia w pierwszych latach życia małżeńskiego. Jest to czas wspierania młodych małżonków w trudnościach i wyzwaniach, jakie pojawić się mogą w pierwszym okresie wspólnego życia, przede wszystkim poprzez przykład osobistego życia innych małżeństw. Okres ten przewidziany jest na dalsze 2-3 lata życia po ślubie. W stosunku do obowiązujących dotychczas wytycznych duszpasterskich należy uznać to za *novum*.

3.3. Obrzędy towarzyszące

Nowością najnowszego dokumentu jest podkreślenie roli obrzędów towarzyszących poszczególnym etapom przygotowania. W dotychczasowym systemie, w wytycznych *Dyrektorium* z 2003 roku, zaleca się powrót do idei zaręczyn. Widziane są one jako spotkanie narzeczonych oraz rodziców bądź innych osób z rodziny na około pół roku przed ślubem, w trakcie którego członkowie rodzin narzeczonych pobłogosławią pierścionki i będą świadkami ich wzajemnego zobowiązania do ślubu (Konferencja Episkopatu Polski 2003, 3.1). Dokument Dykasterii proponuje, by wszystkie istotne etapy przygotowania kończyły się odpowiednimi obrzędami. Oprócz zaręczyn kończących etap przygotowania bliższego, proponowane są również: obrzęd wprowadzenia w fazę katechumenalną, a także krótki obrzęd przygotowania do zawarcia małżeństwa na kilka dni przed ślubem. W założeniu wszystkie obrzędy mają odbywać się w grupie animacyjnej, a zatem być nie tylko elementem celebracji wewnątrz własnej rodziny, ale szerzej – także wspólnoty parafialnej. Dokument podkreśla jednak, by sposób tej celebracji był dostosowany do indywidualnych preferencji osób pragnących się pobrać, a także przestrzega, by przez zbyt oficjalną czy uroczystą formułę nie był odbierany jako obowiązek zawarcia małżeństwa. Obrzędy, jak wskazuje dokument, mają ważną funkcję, która świadczy o zamknięciu pewnej części przygotowań, przez co budowana jest świadomość i tworzona przestrzeń do wyrażenia wolnej woli dalszego kontynuowania procesu i wejścia w nowy etap. Są one ponadto znakiem budowania jedności i pogłębiania miłości (Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia 2023, 23).

3.4. Praktyczna realizacja przygotowania – osoby i grupy odpowiedzialne

Istotną nowością najnowszej propozycji jest położenie większego nacisku na wspólnotowy charakter całego procesu przygotowania. Autorzy wskazują, że odpowiedzialność za ten proces spoczywa przede wszystkim na wspólnotach wewnątrz Kościoła, z którymi współpracować powinni – w jedności z biskupem – kapłani, małżonkowie chrześcijańscy, zakonnicy, animatorzy duszpasterscy. W praktyce, poszczególne Kościoły partykularne, na poziomie całych episkopatów i diecezji, mają za zadanie opracowanie własnych dróg katechumenatu, dostosowanych do lokalnych uwarunkowań. Bez względu jednak na lokalny koloryt, rola wspólnot, w tym osób świeckich, zwłaszcza małżonków, podkreślona jest bardziej aniżeli we wcześniejszych dokumentach. Proces przygotowania traktowany jest nie tylko jako sposób na przybliżenie narzeczonych do Kościoła, ale także szansa na odnowę wiary w lokalnych wspólnotach parafialnych. Już kilkadziesiąt lat temu podobną intuicję miał ks. Franciszek Blachnicki, który podkreślał, że wspólnota Kościoła musi realizować się przez małe grupy (Jankowiak 2023).

Zakończenie

Przeanalizowane w artykule zmiany na poziomie dokumentów Magisterium dotyczących przygotowania do sakramentu małżeństwa pozwalają prześledzić, jak kształtował się proces towarzyszenia osobom powołanym do życia w małżeństwie w ostatnich kilkudziesięciu latach. Na poziomie całego Kościoła powszechnego momentem przełomowym był czas Soboru Watykańskiego II, a także okres jemu towarzyszący (zarówno poprzedzający obrady soborowe, jak i po nim następujący), w którym dokonała się istotna zmiana w spojrzeniu na sakrament małżeństwa. Personalistyczny grunt tych zmian, który szedł w parze z nowym spojrzeniem na rolę świeckich w Kościele, i stwierdzenie o powszechnym powołaniu do świętości, które realizuje się także w powołaniu małżeńskim, przyczynił się do odnowy w sposobie postrzegania małżeństwa sakramentalnego. Ważną rolę w tym procesie odegrały konkretne postaci Kościoła, w tym Karol Wojtyła, który osobiste doświadczenia duszpasterskie zdobyte w archidiecezji krakowskiej przeniósł jako papież na grunt Kościoła powszechnego.

Na poziomie wytycznych duszpasterskich ujednoczeniu uległy etapy przygotowania, przy jednoczesnym pozostawieniu szerokiego pola do ustalenia norm szczegółowych poszczególnym episkopatom czy diecezjom. Wyróżnienie etapu przygotowania dalszego, bliższego i bezpośredniego, wprowadzone przez adhortację *Familiaris consortio*, utrwaliło się w praktyce duszpasterskiej

i ma kontynuację także w najnowszej propozycji Dykasterii ds. Świeckich, Rodziny i Życia. Propozycja ta, pod nazwą *Drogi katechumenalnej dla życia małżeńskiego*, przygotowana na prośbę papieża Franciszka, jest tak naprawdę pierwszym dokumentem od czasów wytycznych następujących po *Familiaris consortio*, który proponuje znaczące zmiany w procesie przygotowania. Jego nowość polega na dostrzeżeniu problemu, jaki wiąże się z przystępowaniem do ślubu osób niepraktykujących, które od wiary odeszły lub też które nigdy osobiście nie przyjęły Chrystusa. Wzrastająca w ostatnich latach liczba takich osób, a być może także większe uwrażliwienie na ten problem istniejący już od wielu lat, domaga się w pierwszej kolejności przybliżenia ich do Kościoła, a dopiero później przygotowania do sakramentu małżeństwa. Proces taki wymaga większych nakładów czasu. Nie ma on charakteru masowego, natomiast w założeniu opierać się ma osobistych, bliskich relacjach we wspólnocie wierzących. Ostatecznie prowadzić powinien do dojrzałej decyzji o wejściu na ścieżkę sakramentalną. Proponowana *Droga katechumenalna* służyć ma zarówno dobru samych małżonków, którzy decydując się na ślub w Kościele, podejmują tę decyzję świadomie, motywowani wiarą, a nie zewnętrznymi uwarunkowaniami, jak i dobru wspólnoty Kościoła, która dzięki tak uformowanym małżonkom ma szansę doznać wewnętrznej odnowy.

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI. 2007. *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum Caritatis”*.
- Benedykt XVI. 2011. *Przemówienie do Roty Rzymskiej z okazji inauguracji roku sądowego*. Dostęp: 27.07.2023. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2011/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20110122_rota-romana.html.
- Dykasteria ds. Świeckich, Rodziny i Życia. 2023. *Droga wtajemniczenia katechumenalnego dla życia małżeńskiego. Wskazania dla Kościołów partykularnych*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Franciszek. 2014. *Omelia del Santi Padre Francesco, Piazza San Pietro II Domenica di Pasqua o della Divina Misericordia*. Dostęp: 27.07.2023. https://www.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2014/documents/papa-francesco_20140427_omelia-canonizzazioni.html.
- Franciszek. 2016. *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia”*.
- Franciszek. 2017. *Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej, poruszające kwestię przygotowania do sakramentu małżeństwa*. Dostęp: 27.07.2023. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/przemowienia/rota_21012017.html.
- Gałuszka, Paweł. 2017. *Karol Wójtyła i Humanae Vitae. Wkład arcybiskupa krakowskiego i grupy polskich teologów w encyklikę Pawła VI*. Warszawa: Muzeum Jana Pawła II i Prymasa Wyszyńskiego.
- Hildebrand, Dietrich von. 1969. *Encyclical Humanae Vitae: A Sign of Contradiction*. Chicago: Franciscan Herald Press.
- Hildebrand, Dietrich von. 2021. *Istota miłości*. Warszawa: Wydawnictwo Fronda.
- Jankowiak, Krzysztof. 2023. *Wspólnoty nie mogą być zajęciem dodatkowym*. Dostęp: 27.07.2023. <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2021/Przewodnik-Katolicki-25-2021/Poradnik-duchowy/Wspolnoty-nie-moga-byc-zajeciem-dodatkowym>.

- Jan Paweł II. 1981. *Adhortacja apostołska „Familiaris consortio”*.
- Jan Paweł II. 1988. *Adhortacja o powołaniu i misji świeckich w Kościele i świecie „Christifidelis laici”*.
- Jan Paweł II. 1994. *List do Rodzin „Gratissimam sane”*.
- Kodeks prawa kanonicznego. 1983.
- Konferencja Episkopatu Polski. 1969. *I Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i duszpasterstwa rodzin*.
- Konferencja Episkopatu Polski. 1975. *II Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa*.
- Konferencja Episkopatu Polski. 1989. *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*.
- Konferencja Episkopatu Polski. 2003. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*.
- Konferencja Episkopatu Polski. 2009. *Służyć prawdzie o rodzinie o małżeństwie i rodzinie*.
- Konferencja Episkopatu Polski. 2019a. *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski o przeprowadzeniu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa kanonicznego*.
- Konferencja Episkopatu Polski. 2019b. *Nowe przepisy o kanonicznym przygotowaniu do małżeństwa*.
- Papieska Rada ds. Rodziny. 1996. *Przygotowanie do Sakramentu Małżeństwa*.
- Paweł VI. 1965. *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”*.
- Skrzypczak, Robert. 2020. *Karol Wojtyła na Soborze Watykańskim II*. Kraków: Wydawnictwo AA.
- Sobór Watykański II. 1964. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*.
- Sobór Watykański II. 1965. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*.
- Wojtyła, Karol. 1960. *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Zyzak, Wojciech. 2008. *Co mam czynić aby osiągnąć życie wieczne? Duchowość chrześcijańska na świeckiej drodze życia*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Księża Misjonarzy.

MAGDALENA DEJ – doktor Nauk o Ziemi, magister teologii, diecezjalny doradca życia rodzinnego archidiecezji krakowskiej. Autorka licznych publikacji naukowych o zasięgu krajowym i międzynarodowym z zakresu rozwoju regionalnego. Zainteresowania badawcze z dziedziny teologii dotyczą teologii małżeństwa i rodziny, teologii duchowości, historii duszpasterstwa rodzin.

PAWEŁ GAŁUSZKA – ks. dr, Absolwent Papieskiego Instytutu Jana Pawła II dla Studiów nad Małżeństwem i Rodziną przy Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie. Jest pracownikiem dydaktycznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. W swojej pracy badawczej bazuje na personalistycznym ujęciu kard. Karola Wojtyły / Jana Pawła II. Jest członkiem Stowarzyszenia Teologów Moralistów w Polsce.